

Guarneri és Stradivari

Pinchas Zukerman és Zsigmondy Dénes hegedűestje

Mindig tudtam, hogy az élő koncertélményt nem pótolhatja semmilyen felvétel, az utóbbi időben erről két hangverseny talán minden eddiginél jobban meggyőzött. A Budapesti Tavaszi Fesztivál szervezőinek jóvoltából ritka zenei csemegében lehetett része azoknak, akik március 19-én ellátogattak a Pesti Vigadóba Pinchas Zukerman hegedűestjére. A rendszerváltás óta nyakra-főre látogatnak hazánkba a nagyobb-nál nagyobb sztárok, Zukerman eddig mégis adósunk maradt. Most, első budapesti fellépését méltán megkülönböztetett figyelem kísérte, bár a tízezer forintos belépők különbséget tettek tehetős és kevésbé tehetős szakértő között.

A név persze nem csak a szakmabelieket vonzotta, a Vigadó tele volt, s a közönség nagyobbik része nem is csalódott. Hogy mégis volt, aki elégedetlenül távozott, annak Zukerman hegedülési módja az oka: az amerikai művész ugyanis nyom, présel, erőlteti a hegedűt. Legalábbis közletről így hangzik. A látvány mégis hihetetlenül laza, s az első néhány sornál a zaj sem jut messzebb. A hang, A hegedűhang, így, nagy A-val viszont igen. S aki nem Zukerman közvetlen közelében ült, az megbabonázva hallgatta a Budapesten talán eddig hallott legszebb hegedűhangot. Zukerman ízig-vérig amerikai és ízig-vérig világsztár, ez megjelenésén, zenélésén és hangszerkezelésén egyaránt látszik. Lazán elegáns, néha már-már hányavetin jön ki a színpadra, muzsikálása hallatlanul koncentrált, mégis finom, könnyed. Ugyanakkor minden mozdulatán látszik, érződik, hogy monumentális koncerttermekhez van szokva: a leghalkabb pianót is rendkívüli intenzitással képzett hangon szólaltatja meg, szellős impresszionista hangszíneket elvéve alkalmaz.

Ennek a "nagyszabású" hegedülésnek tulajdonképpen természetes velejárója a sok zaj, zöreij, ami a terem végébe már egyáltalán nem jut el. Zukerman hegedűje egy 1742-es Guarneri del Gesù, ami egyike az akkor, élete utolsó évében már az alkoholtól kissé elnagyoltan dolgozó Guarneri mester legnagyobb hangú hegedűinek. Feltéve, hogy megfelelő módon kezelik. S ezt a Guarnerit "normális" hegedüléssel nem nagyon lehet megszólaltatni. Atléta módjára kell nekiesni, belemászni teljes súllyal, hogy szóljon. S akkor aztán szól! De csak akkor! A hegedűk terén járatlanok számára is mond talán valamit az a tény, hogy ellentétben a normálisan megszokott 4,5 milliméteres vastagsággal, a del Gesù hátlapja 6,5 milliméteres, s egyéb méretei is szinte elrettentőek az átlagos hegedűméretekhez képest. Márpedig ahol anyag van, ott hang is van, de kell hozzá egy zukermani fizikumú hegedűs. Zukermannak valószínűleg van jobbnál jobb hangszerekből, van köztük Stradivari is, mégis a Guarnerin hegedül. Persze, mert ez a hangszer betölti azokat a modern, nagy tereket, amiket neki be kell töltenie. Márpedig ha egy zenekar áll mögötte, akkor sem vallhat szégyent. A Vigadó-beli koncertnek gyakorlatilag minden egyes hegedűhangját hallani lehetett. A szokásostól eltérően teljesen felnyitott, lehető leghosszabb méretű hangversenyzongora sem tudta túlszárnyalni Zukerman hegedűhangját. Azt a hegedűhangot, amely minduntalan boldog mosolygásra készítetett. A hangszertudás és a hangminőség diadala volt ez az este. A műsor tulajdonképpen mellékes volt. Mozart B-dúr szonátáját Brahms G-dúr szonátája követte, szünet után megint Mozart és Brahms, ezúttal a Köchel-jegyzék szerinti 360-as Hat variáció és a Hubay Jenő által éppen a Vigadóban bemutatott d-moll szonáta.

A Mozart-darabok közül nekem a variációsorozat sokkal jobban tetszett, bár ebben Marc Neikrug zongoristának, Zukerman kamarapartnerének nagy szerepe van, ugyanis zongorázása

a koncert elején néha annyira pongyola volt, hogy nem hittem a fülemnek. Azt, hogy két évtizede muzsikáknak együtt, szintén nem gondoltam volna a Mozart-szonáta alapján, bár együtt, egy tempóban játszottak, de a zenei kommunikáció hiányzott kettejük muzsikálásából. Zukermané volt a főszerep, ez az este róla szólt. De ő is inkább a közönséggel, vagy leginkább saját hangszerével beszélgetett, nem kamarapartnerével. Neikrug a G-dúr Brahms-szonátában előbújt a félhomályból, bár itt az első tétel nyújtott ritmusú témája (főleg Zukerman flegma-lazasága miatt) sajnos egy bécsi kávéház hangulatára emlékeztetett. A Mozart-variációkban viszont a legegyszerűbb dolgokat is úgy oldotta meg, hogy oda kellett figyelni. Elsősorban a hangminőség, a hangszépség miatt. A d-moll Brahms-szonáta pedig kifogástalan volt, még Neikrug is megemberelte magát a koncert végére, bár itt is inkább kísérszerepben tetszelgett a hosszú copfba kötött hajú ősz zongorista, nem kamarapartnerként. A ráadásként játszott Schumann Fantasiestück, Elgar Hat könnyű darabja és Paradise Sicilianója csak tovább növelték csodálatomat Zukerman hegedülése iránt. Noha Zukerman jó zenész, s rendkívül finom dolgokat csinál, mégsem zenélése, hanem természetes hangszerkezelése, magától értetődő hegedülése és a már sokat emlegetett hegedűhang az, ami megmaradt bennem.

Egy héttel később, március 27-én szintén a Vigadóban adott koncertet Zsigmondy Dénes hegedűművész. A koncert nem a Tavaszi Fesztivál műsorán szerepelt (noha még javában tartott a rendezvénysorozat), hanem egy, a rákbategekért adott jótekonysági hangverseny volt. Ami a Zukerman koncerttel összekötötte az estét, a közeli időpontot és az azonos helyszínen kívül az egyik közös műsorszám, Brahms G-dúr szonátája volt. Zsigmondy hegedűje, a pontosan 300 éves, 1700-ban készült úgynevezett Ernst-féle Stradivari úgy szól, ahogy egy normális hegedű szól a Pesti Vigadó felújítása óta híresen rossz akusztikájában. Vagyis a terem feléig sem terjed a vivőereje. Ez nem Zsigmondy bűne, egyszerűen ilyen a hangszer, múlt századi tulajdonosa, a kiváló hegedűművész Ernst sem játszott volna rajta nagyobb hangon. Nem is biztos, hogy kell, hiszen a kamarazene eredetileg "szobaműfaj" volt, nem jellemző, hogy valaki Zukermanhoz hasonlóan olyan régi hegedűt talál, ami szépen is szól, s mégis a modern kor monstre igényeihez igazítható. Zsigmondy Brahmsa kiváló. Nincs bécsi kávéház, nincs prézelés, Brahms van. A hetvennyolcéves művész Kresz Gézőnál, Waldbauer Imrénél és Flesch Károlynál tanulta a hegedülés alapjait, s ösztöndíjjal a sorozás elől került a háború alatt Ausztriába, majd Németországba. Hegedűművészi karrierje azóta is tart, s máig hihetetlen vitalitással él, mozog, muzsikál a színpadon. Aki most látta-hallotta először, már a nyitó Kodály Adagióban meghökkenhetett a szokatlanul természetes, gondtalan hangszerkezelésen, ami legalább annyira szabálytalan, mint természetes. Zsigmondy lénye olyan, egyszerre vibráló és nyugodt, hogy nála minden természetesnek hat. A keze már-már merev, mégis gyönyörűen húzza a vonót. A bal keze már-már öregesen vibrál, mégsem zavaró, hiszen zseniálisan, érzékenyen használja a vibratót is. Az, hogy hányféle vibratót tud, számomra leginkább a Járdányi Szonátában és a Dvořák Szonatinában derült ki. Az utóbbi két darabban, illetve a koncertet záró Bartók-remekműben, a Román népi táncokban többnyire a hangerőre sem lehetett panaszunk. Persze, ez a koncert nem a hangerőről szólt, s aki az első sorokban, "kamarazenei közelségben" ült, az életre szóló élménnyel gazdagodott. Aki távolabb került, annak a hangverseny bizonyos részei talán kiestek, de a vibráló levegő, a csoda azért odáig is hatott. A csoda, amelyben a Neikruggal ellentétben egyenrangú kamarapartnerként zongorázó fiatal Gyökér Gabriellának nagy szerepe volt. Gyökér – különösen Debussy szonátájának ráadásként előadott első tételében – együtt élt, lélegzett Zsigmondyval, s ez a mentalitású zongorázás mindenképpen kellett ahhoz, hogy a koncert ne a hegedülésről, hanem a zenéről szóljon.

Zukerman gyakorlatilag kristálytiszta hegedül, s ezért csodálom, Zsigmondy néha magasan intonál, de ettől emberi, s még inkább szeretetre méltó. Zukerman szabályosan, Zsigmondy szabálytalanul. Zukerman a közönségnek, Zsigmondy az embereknek. Zukerman hegedülése, hangja, már említettem, minduntalan boldog mosolyt csalt az arcomra. Zsigmondy a szívemet mosolygattatja, nem is mindig boldogan, néha szomorúan. De hatott. Zukerman zenél, Zsigmondy beszél. A Stradivari is gyönyörűen szól, nemes hang, gond egy szál se. Legfeljebb közelebb kell ülni, hogy teljes pompájában élvezhessem. Zukermannál meg jó messze, akkor viszont gyönyörű. Egy kicsit azt éreztem, mintha Zukerman egy jól élő, az életet élvező gazdag ember lenne, aki esténként szeret hegedülni, s ezt másoknak is megmutatni. Zsigmondy viszont, amikor nincs koncert, sem tud a hegedű nélkül élni, neki a zene az élete. Legalábbis a két koncertből ez derült ki számomra. Szó se róla, Zukerman produkciója lenyűgöző és ha legközelebb Budapestre jön, én leszek az első, aki jegyet vesz. Mégis van benne valami műanyag-íz, valami túl amerikai. Zukerman egy kiválóan zenélő hegedűs, Zsigmondy viszont egy kiválóan hegedülő zenész.

Hiába próbálom, összehasonlítani nem lehet a kettőt, nem is érdemes. Úgy érzem magam, mint az a párizsi hercegné, akinek szalonjában 1837-ben Liszt Ferenc és Sigismond Thalberg mérte össze zongoratudását. A hercegné így hirdetett eredményt: "Thalberg a világ első zongoristája – Liszt pedig az egyetlen." Annak eldöntését, hogy jelen esetben Zukerman vagy Zsigmondy helyettesítendő-e be Liszttel, Önökre bízom.

Ittész Tamás

(megjelent az AUDIO c. lapban 2000-ben)